

‘ענין גזל הגר מורה על חטא שנראה בעיני בני אדם שאין תשובה מועילה, כמו שאמרו בזה”ק (נח סב: ויחי ריט:), ומלמד הכתוב כאן שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, ויש להש”י עצות לבל ידח ממנו נדח, וכמו שגזל הגר גם כן נראה לעין שאין כאן שום תקנה. והנה כוונת רשב”י הי’ בספר הזוהר, במה שמחריד את האדם כל כך בחטא הידוע, כדי שהאדם יחרד ויבעת מהש”י וישפוך שיחו לפני הש”י, כי הוא חטא גדול עד מאד, וממילא נולד להאדם שמחה גדולה כשלא יארע לו זאת’. (מי השילוח – נשא)

דף קי

הערות בפשט, וציונים וראשי פרקים לעיון

‘ואם היה זקן או חולה... אכילה דכי אכיל על ידי הדחק אכילה גסה היא, ואכילה גסה לאו כלום הוא, משום הכי עבודתה ועורה לאנשי משמר’ – בספר ‘בית מאיר’ (אה”ע קיט,ו) הוכיח מכאן לשאר דינים שבתורה, שכל שאין יכול לעשות דבר מסוים, אפילו אם אין המניעה מצד הדין אלא מניעה מציאותית – אין בכוחו למנות שליח על אותו דבר.

(וחילק בין זה לחולה או זקן ששולח גט לאשתו, (כמבואר במשנה בגטין), הגם שאין יכול בגופו ללכת למקומה – שליחותו שליחות, כי על ההילוך עצמו אין צריך קבלת כח מהמשלח, ולכן שפיר יכול לשלוח אע”פ שהוא עצמו אינו יכול ללכת. לא כן כשאותו דבר עצמו שאליו הוא נשלח, אינו יכול לבצעו. והקשה מכאן על הסוברים שכתובת הגט צריכה שליחות, כיצד גידם יכול לשלוח סופר לכתוב. וכן העיר מכאן בספר ‘מחנה אפרים’ – גירושין ג).

ובשו”ת שבט הלוי (ה”א ח) חילק, שדוקא כאן אמרו כן, שבעצם גם כששולח שליח אינו שליח שלו, כי הכהנים ‘שלוחי דרחמנא’ הם, אלא שהתורה נתנה רשות לכהן להקריב קרבנותיו בעצמו או לכל הבא מכחו, וכל שאין יכול בעצמו, שוב חזר הדין לעיקרו, כי בעצם הוא אינו בעלים על הדבר. אבל בכל מקום, זה שאין יכול מצד מניעה מציאותית בלבד, יכול לשלוח שליח. (וכסברא זו כתב בנודע ביהודה – תנינא אה”ע סט. וע”ע שו”ת שואל ומשיב מהד”ג ח”ב צד; שו”ת מהר”ם שיק יו”ד כב; כרתי ופלתי – סא; אגרות משה יו”ד ח”א ריט).

‘אי דאיכא טהורים, טמאים מי מצו עבדי, ואי דליכא טהורים...’ – יש לדייק מדברי רש”י, שגם אם יש כהנים טהורים ממשמר אחר, אין חייבים לחזור אחריהם, ואם כל כהני המשמר הזה טמאים – קרב בטומאה (אף לרב ששת הסובר ‘טומאה דחוייה בציבור’ ולא ‘הותרה’, אין צריך לחזור אלא אחר בית אב אחר שבאותו משמר – ע’ יומא ו: ותוס’ כאן, אבל למשמר אחר אין צריך). (מהדורא בתרא, וזה דלא כמהרש”א ועוד אחרונים, ע”ש. וע’ שו”ת אגרות משה חו”מ ח”ב עט,ד).

‘אמר רבא: גזל הגר שהחזירו בלילה – לא יצא. החזירו חצאין – לא יצא’ – ואם בשעה שהחזיר החצי השני, עדיין החצי הראשון קיים, הרי יש כאן עכשיו גזילה שלמה, ויצא ידי חובתו. ויש להסתפק, כשנתן בלילה והאיר היום, האם צריך ליטול ממנו רשות מחדש, או שמעשה הנתינה בלילה אינו מגרע, וזוכים בו הכהנים ביום. (חזון איש ב”ק כ,טו. וע’ בשטמ”ק בשם המאירי, שמשמע לכאורה שדין הוא שמעשה הנתינה יהא ביום דוקא).

מובא בשם הגר"ז (ב'חדושי הגר"ח על הש"ס) שפרש 'לחצאין' – כגון שהחזיר באופן שאין שוה פרוטה לכל כהן, שצריך אז לצרף שני חצאין כדי לחייב אשם, כדלהלן. ומזה התמעט שלא יצא. אבל מי שהחזיר חצי מגזילתו, אין זה בגדר 'לחצאין', שהרי יש על כל פרוטה ופרוטה, והרי החזיר גזילה, ובמה ייפטר מן האשם על אותה גולה שהשיב.

'גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן – לא יצא' – מוכח מכאן, שאפילו אם נאמר שיכול בעל הקרבן ליחד כהן מסוים מהמשמר שיקריב את קרבנו, ולא יפייסו על זכות הקרבת אותו קרבן, (כן צידד ה'משנה למלך' – תמידין ומוספין ה, ט. והוכיח מסוגיתנו, אם כי יש מקום לדחות ראיותיו) – זה רק לענין זכות ההקרבה, אבל עבודתו ועורו – של כל כהני המשמר. כי אם גם הם שלו, הרי אותו כהן יזכה גם בכסף, שכיון שזכה באשם זכה בכסף, ואם כן, אי אתה מוצא לעולם גזל הגר שאין פרוטה לכל כהן, כי יוכל תמיד לייחד כהן. אלא ודאי עדיין עבודתו ועורו לכל בני משמר, ולא רק לכהן המקריב. (עפ"י חזו"א או"ח קכו, כא)

(ע"ב) 'מחייבי לאפרושי מינייהו מעשר או לא... או דלמא מקבלי מתנות הוו, ותנן הלוקח והניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה' – הרמב"ם נשאל (בשור"ת, קמו) האם כהן חייב במעשר בהמה, והיכן נזכר דין זה בדברי החכמים ז"ל? והשיב, שפשוט שחייבין, ואין צריך לומר, כשם שלא הוצרכו לומר שהכהן חייב להפריש נטע רבעי ומעשר שני. ודוקא תרומה שדינה להינתן לכהן, היה צורך להודיענו שגם הכהן חייב להפריש משלו, אבל כל דבר שהוא לבעליו, ודאי גם הכהן חייב. והוסיף: אע"פ שלא היה דבר זה מפורש, היתה הסברא מחייבתו, כאמור, אולם גם מבואר הדבר בסוגיתנו, שלא נפטרו הכהנים אלא מצד מה שמקבלי מתנה הם בגזל הגר, הא בבהמה שלהם – חייבים.

'אדעתא דהכי לא יהב ליה' – על תקפה של אומדנא לביטול מעשה, בהקדשות ובשאר פעולות האדם – עיין: הגהות מיימור' גזילה ת; חושן משפט תג, טז; שו"ת חתם סופר ח"מ ע, קמו, יו"ד רלח; שו"ת דובב מישרים ח"א סוסי – כז וח"ג כז, לח; שו"ת בית שלמה ח"ב יו"ד קיב; פוסקים – יו"ד רנא, ה; שו"ת או"ח נב, ג; קמח; אה"ע ח"א עט, ג; שו"ת שבט הלוי ח"ה קלו.

'אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין... דמינח ניחא לה בכל דהו' – ערש"י. וע"ע בענין זה ובמסתעף: תשובות מיימוניות – נשים, כט – ממהר"ם; שו"ת מהרי"ל רה; בית הלוי ח"ג ג; שו"ת אחיעזר ח"ג יט; זכר יצחק ח"א כג; שו"ת עזרת כהן סז. אגרות משה אה"ע ח"א עט, קמח וח"ג מת. ובספרים המצוינים ב'גליוני הש"ס' כאן.

כללים ושיטות

'אמר רב אשי: אם היה כהן גדול... מאי קמ"ל תנינא כהן גדול מקריב אונן...' – כתב רש"י במסכת חולין (יג: ד"ה ולא) שאין לשאול 'מאי קמ"ל, תנינא...' על דברי אמורא, מברייתא, לפי שאין הברייתא ידועה לכל.

וכבר שאלו אחרונים מכאן, שהקשו על רב אשי 'מאי קמ"ל תנינא...'. ותרוצים שונים נאמרו: יש מי שכתב, לפי שרב אשי סידר את הש"ס, ודאי ידע כל הברייתות, ולכן עליו שייך להקשות 'תנינא'.

(שו"ת שואל ומשיב ח"א סח – מובא בשדי חמד, מערכת א' קג. ושם הקשה עליו מדברי כמה ראשונים שכתבו שגם על סתמא דגמרא שייך לומר 'אמרא לא שמיע ליה').
עוד יש לתרץ, שאף כי הקשו כאן מן התוספתא, עיקר הדין כבר שמענו במשנה בהוריות (יב:): שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל. (וכבר מצינו בכמה מקומות שהקשו מבריתא הגם שאפשר היה להקשות ממשנה, כי בה מפורש פרטים נוספים, כמוש"כ הראשונים).
ועוד יש לומר, על פי מה שכתב ב'שדי חמד' (מער' ב' נה), שבריייתא השנויה בלשון 'תנו רבנן' – שגורה היא בפי כל ואין לומר עליה 'לא שמיע ליה'. ואף ברייתא זו מובאת ביומא (יג:): בלשון 'תנו רבנן'. (מגדים חדשים – ברכות כו.)

דף קיא

סיכומי סוגיות

הנה סיכום הדינים העולים, באופני נתינת הכסף והאשם בגזל-הגר, למשמרות השונות – על פי ה'משנה למלך' (גזילה ח, יב) והחזו"א (ב"ק כ, טו); –
א. נתן הכסף תחילה ליהויריב במשמרתו, וחזר ונתן האשם לידעיה במשמרתו – בזה לא נחלק אדם מעולם, שכל אחד זכה בשלו, כדתנן במתניתין.
ב. נתן הכסף בתחילה ליהויריב במשמרתו, וחזר ונתן האשם לידעיה במשמרת יהויריב – לדעת כולם יחזור האשם ליהויריב, שהרי ידעיה קיבל את האשם במשמרת לא לו (ועוד, יש לקנסו על שקיבל אשם ללא שקיבל כסף). 'וזה פשוט'.
וכן הדין אם נתן הכסף והאשם לידעיה בעת משמרת יהויריב. חוזר הכל ליהויריב. (משנה למלך).
(אלא שכתב שיש חילוק בין שני המקרים, באופן שעברה משמרת יהויריב ולא תבעו, האם מועילה מחילתם לבני ידעיה; שבאופן הראשון לא מועילה מחילת יהויריב לכך שידעיה קבל אשם ללא כסף, אך באופן השני שכל חטאם היה שקבלו שלא בעת משמרתם, מועילה מחילת יהויריב על כך).
ג. נתן תחילה את האשם ליהויריב במשמרתו, וחזר ונתן הכסף לידעיה במשמרתו – לדעת כולם יחזור האשם לידעיה, משום קנס ליהויריב, על שקבל האשם קודם לכסף. (וכדברי רש"י במשנה, שאף ר' יהודה מודה לזה).
ד. נתן האשם ליהויריב במשמרתו ואח"כ נתן הכסף לידעיה בעת משמרת יהויריב – מחלוקת רבי יהודה וחכמים; לחכמים, קונסים את יהויריב שקבל האשם לפני הכסף, ויחזור האשם אצל הכסף, לידעיה. ור' יהודה סובר לקנוס את יהודע שקבל הכסף במשמרת לא לו, וחוזר הכסף אצל האשם, ליהויריב.
ומבואר בגמרא, שלא קנס רבי יהודה אלא כשהאשם עדיין קיים, אבל אם כבר הקריבוהו בני יהויריב, יחזור ויביא אשם אחר שיקריבוהו בני ידעיה. והעור של האשם הראשון – זכו בו בני יהויריב.
(ויש מקום לומר, שדוקא לר' יהודה אמרו כן, כמשמעות הלשון 'לדברי רבי יהודה...'; אבל לחכמים שסוברים לעולם לקנוס את יהויריב על שהקדימו לקבל האשם, יש לקנסם גם כאן שלא יזכו בעור. ואין הדבר מוכרח.
ואולם כתב בחזו"א (ב"ק כ, טו), שלחכמים הקרבן כשר, שהרי בני ידעיה זכו בכסף לשיטתם, נמצא שקרב הקרבן אחר הכסף. אך יש מקום לדברים הנ"ל באופן שהאשם קרב לפני שקבלו בני ידעיה את הכסף).
שיטת הרמב"ם (גזילה ח, יב. כפי שפרשה בחזו"א שם), שאותה מחלוקת קיימת גם בשנתן קודם את הכסף

קעט. א. מהם הדינים היוצאים מכך שהקרן של גזל הגר נקרא בתורה 'אשם'?

ב. האם יש חילוק בדין בין הקרן לחומש, בגזל הגר?

ג. האם הכהנים הזכאים בגזל הגר – כיוורשים, או כמקבלי מתנה? (קי)

א. אינו מושב אלא ביום; אינו מושב לחצאין; אין הכהנים חולקים גזל הגר כנגד גזל הגר.

ב. כן, נתינת הקרן מעכבת את האשם ואת הכפרה, ואין נתינת החומש מעכבת. (ואפשר גם לענין נתינת לילה ונתינה לחצאין – ע' תד"ה למאי).

ג. מסקנת הגמרא שמקבלי מתנה הם, ואי אפשר להשיב להם חמץ שעבר עליו הפסח, שאין כאן 'נתינה', וכן פטורים הם ממעשר-בהמה מגזל המושב להם, כדין לקוח ומקבל מתנה.

קפ. איזו משמרת זוכה בהקרבת האשם ובכסף הגזילה (בגזל הגר שמת) – באופנים הבאים:

א. נתן האשם למשמרת יהויריב במשמרתו, ונתן הכסף למשמרת ידעיה במשמרתו.

ב. נתן האשם ליהויריב במשמרתו, ואת הכסף לידעיה בזמן משמרת יהויריב. (פרט הדין אם כבר הקריבו יהויריב את האשם, ואם לא הקריבו).

ג. כסעיה ב. אלא שעברה משמרת יהויריב ולא תבעו את הכסף.

ד. כנ"ל, ועבר זמן שתי המשמרות, ולא תבעו אלו את אלו. (קיא).

א. קונסים את יהויריב על שקבלו האשם לפני הכסף, ולכן אם קיים האשם יקריבוהו בני ידעיה (כדתנן במתניתין, ואף ר"י מודה לכך – רש"י במשנה).

ב. לר' יהודה – יחזיר כסף אצל האשם, שקנסו לידעיה לפי שקבלו הכסף שלא במשמרתם. ולחכמים – יחזיר האשם אצל כסף, שקנסו את יהויריב על שקבל אשם קודם כסף. ואם כבר הקריבו יהויריב את האשם – פסול, וזכו יהויריב בעורו, ויחזור ויביא אשם אחר ויקריבוהו בני ידעיה.

ג. הרי מחלו לידעיה, ויקריבו בני ידעיה את האשם, אף לר' יהודה.

ד. חזור דינו בכסעיה ב. (ולר"י יקריבוהו בני יהויריב כשיגיע זמן משמרתם. רש"י וע' מל"מ וחזו"א).

פרק עשירי – הגזל ומאכיל'

קפא. א. הגזל מחברו, ונתייאש, ומת הגזלן – האם יורשיו חייבים להשיב את הגזלה או את דמיה?

ב. הגזל מחברו, ולא נתייאש, ובא אחר ואכלו – ממי גובה הנגזל? (קיא:)

א. אם הגזילה קיימת – מחלוקת רמי בר חמא ורבא, האם 'רשות יורש כרשות לוקח' והרי כאן יאוש ושינוי רשות ופטורין, מלבד אם הגזילה היא דבר חשוב ומסוים, שמשום כבוד אביהם – מחזירין. או שמא אין זה שינוי רשות וחייבין להחזיר. ואם אין הגזילה קיימת, כגון שאכלום, פטורין מלשלם אא"כ הניח להם אביהם קרקעות (בזמן הגמרא, שמטלטלין לא השתעבדו אלא קרקעות), שנשתעבדו לפרעון חובותיו.

ב. אמר רב חסדא: רצה מזה גובה רצה מזה גובה. ורמי בר חמא חולק וסובר שהשני פטור.

קפב. א. האם ומתי ניתן לחייב יתומים קטנים על גזילת אביהם?

ב. תינוק שירד לשדה של אחר – האם דנים בענינו לפני שהגדיל? (קיב)

א. אם הגזילה אינה קיימת, כגון שאכלוהו – פטורים. ואם היא קיימת – מחלוקת סומכוס וחכמים. (בין הניח אביהם אחריות נכסים בין לא הניח. עתוס').

ב. אין ממתנינים עד שיגדיל אלא דנים בדינו מיד. ודוקא כשאין לו חזקה מאביו על אותה שדה, אבל אם מוחזק מאביו, אין דנים להוציאה ממנו עד שיגדל.

קפג. יורשים גדולים שהניח להם אביהם פרה שאולה – האם חייבים באונסיה? (קיב.)

אם לא הניח להם אביהם אחריות נכסים – פטורין. ואם הניח – לרב פפא פטור (לפי שחיוב השואל באונסין לא חל אלא בשעת האונס ולא בזמן השאלה). ולרבא – איכא תרי לישני.